

Οι δυτικές κοινωνίες σε κατάρρευση

Δρ Μάνος Δανέζης

Επίκουρος Καθηγητής Αστροφυσικής
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η αρχή της σημερινής κρίσης της βιομηχανικής κοινωνίας, την οποία ακόμα βιώνουμε, εκδηλώνεται, εδώ και πολλές δεκαετίες, ως αποτέλεσμα της αδυναμίας εξεύρεσης φτηνών πρώτων υλών και ενέργειας αλλά και νέων μεγάλων και άκρατα καταναλωτικών αγορών οι οποίες θα απορροφήσουν τα τεράστια πλεονάσματα των βιομηχανικών προϊόντων των δυτικών κοινωνιών. Η δυσπραγία αυτή οφείλεται κύρια σε δύο γεγονότα. Πρώτον, την αρχή της εξάντλησης των πρώτων υλών, που είναι αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης υπερεκμετάλλευσης και δεύτερον, το τέλος της περιόδου της αποικιοκρατίας και του νέο-ιμπεριαλισμού.

Οι πλούσιες βιομηχανικές χώρες της Δύσης, συνειδητοποιούν πλέον ότι οι εμπορικοί όροι των συναλλαγών έχουν πλέον αλλάξει ενώ το κόστος τους αυξάνεται σημαντικά. Το βασικότερο όμως είναι ότι η εξάρτηση των πλούσιων βιομηχανικών κρατών, από τις φτωχές χώρες παραγωγής ενέργειας και πρώτων υλών, δημιουργεί πιέσεις τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, δυναμιτίζοντας έτσι τις δομές του βιομηχανικού πολιτισμού. Όλα τα προηγούμενα οδηγούν σε μία αποσάθρωση του οικονομικού υπόβαθρου της βιομηχανικής κοινωνίας, το οποίο υπήρξε το κύριο στοιχείο επιβολής της σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκαν ρήγματα στη συνοχή του συγκεντρωτικά δομημένου κοινωνικού ιστού, με αποτέλεσμα τον ουσιαστικό περιορισμό του περιεχομένου των όρων που δομούσαν την έννοια του Έθνους-Κράτους. Ομοίως, άρχισε να αμφισβητείται η δυνατότητά του Εθνικού Κράτους, να εξασφαλίζει από μόνο του συνθήκες οικονομικής ευημερίας και βιολογικής ασφάλειας των πολιτών του.

Αποτέλεσμα όλων των προηγούμενων προβλημάτων είναι τα βιομηχανικά Έθνη να έχουν να αντιμετωπίσουν πλέον τρεις βασικούς διαλυτικούς παράγοντες, οι οποίοι συν τω χρόνω ισχυροποιούνται περισσότερο.

Πρώτος παράγοντας είναι η αυξανόμενη αυτονομιστική και εθνικιστική δράση από μέρους των κοινωνικών εκείνων ομάδων οι οποίες δεν είναι δυνατόν να συνειδητοποιήσουν την παγκοσμιοποίηση της κοινωνικής πολιτικής και οικονομικής δομής και των προβλημάτων της και αντιδρούν βίαια.

Δεύτερος παράγοντας είναι η ύπαρξη και δράση κοινωνικών ομάδων, θυμάτων της βιομηχανικής περιόδου (Εξαρτημένοι, Χούλιγκανς, Αναρχικοί, φυλετικές, Εθνικές, και Θρησκευτικές μειονότητες). Η κοινωνική αυτή αναταραχή είναι αποτέλεσμα της πολυπολιτισμικότητας και της πολυφυλετικότητας των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών την οποία δεν έλαβαν υπ' όψη τους οι πατέρες της θεωρίας της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, αλλά και όσοι επελέγησαν να την εφαρμόσουν δευτερογενώς. Στις δυτικές βιομηχανικές κοινωνίες, η ειρηνική σχέση και συμβίωση διαφορετικών κοινωνικών, φυλετικών, πολιτιστικών και οικονομικών ομάδων, στηρίζεται μόνο στο αμοιβαίο υλικό συμφέρον. Όμως, όταν το αμοιβαίο αυτό συμφέρον δεν είναι δυνατόν να εξασφαλιστεί από το κράτος, λόγω οικονομικής δυσπραξίας ή πολιτισμικής ανεπάρκειας, η κοινωνική ειρήνη παύει να υφίσταται. Με τον τρόπο αυτό, η δίχως πολιτισμικό ήθος αναπτυσσόμενη κοινωνία της παγκόσμιας αγοράς βάλλεται από εκείνους που αυτή δημιούργησε και εξέθρεψε. Αντίπαλός της είναι εκείνες ακριβώς οι κοινωνικές ομάδες οι οποίες πείστηκαν για τις δυνατότητες του στρεβλού

οικονομίστικου μοντέλου και, ως εκ τούτου, έχουν την απαίτηση από αυτό να ικανοποιήσει στο έπακρο τις επαγγελίες του.

Ένα επιπλέον στοιχείο κατάρρευσης του πραγματιστικού πολιτισμικού ρεύματος των δυτικών κοινωνιών είναι η εγκατάλειψη της αρχής της κοινωνικότητας. Βασικά στοιχεία δομής ενός νέου σύγχρονου και ρεαλιστικού πολιτισμικού ρεύματος, είναι η κατανόηση και αποδοχή των αρχών της συλλογικότητας και του κοινοτικού πνεύματος. Το καταρρέον πολιτισμικό ρεύμα έχει ως αρχές του την ιδιώτευση, την υποκειμενικότητα, την ατομικότητα και τον εγωκεντρισμό. Με τον τρόπο αυτό η κοινωνία χάνει τη συνοχή της και αυτοδιαλύεται σε ένα σύνολο συγκρουόμενων ατόμων. Το *εγώ* αντικαθιστά το *εμείς*. Το *είμαι* αντικαθίσταται από το *έχω*. Με τον τρόπο αυτό ο κοινωνικός πολιτισμός μετατρέπεται σε εξατομικευμένο.

Όπως είναι φυσικό, η μη ικανοποίηση αυτών των βασικών ουμανιστικών αξιών, οδηγεί τις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες στην συνειδητοποίηση της αδυναμίας του μοντέλου της μονοδιάστατης οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Επειδή όμως κανένας δεν φρόντισε να αναμορφώσει και να βελτιώσει το πολιτισμικό και κοινωνικό τους υπόβαθρο, δεν έχουν τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν ότι η λύση του προβλήματος δεν βρίσκεται στην επανασύσταση των νεκρών πλέον δομών ενός ξεπερασμένου εθνικού κράτους. Δεν μπορούν να αντιληφθούν ότι η λύση θα δοθεί μόνο μέσω της δημιουργίας μιας νέας πολιτισμικής πραγματικότητας η οποία κέντρο της θα έχει τον άνθρωπο, όχι μόνο ως βιολογία, αλλά συγχρόνως ως πνεύμα και ψυχή.

Ένας τελευταίος διαλυτικός παράγοντας είναι η δυναμική συγκρότηση και παρουσία κοινωνικών δυνάμεων οι οποίες, όχι μόνο αμφισβητούν και μάχονται τις δομικές αξίες της μονοσήμαντης οικονομικής παγκοσμιοποίησης, αλλά συγχρόνως αγωνίζονται προκειμένου να προλάβουν ή να θεραπεύσουν τα όποια οδυνηρά για την κοινωνία και τη φύση αποτελέσματά της (πράσινοι, οικολόγοι, εναλλακτικοί κλπ). Οι κοινωνικές αυτές ομάδες αν και συνειδητοποιούν τα αδιέξοδα αυτού του κοινωνικού μοντέλου, δεν είναι βέβαιο ότι σε όλες τις περιπτώσεις, έχουν συλλάβει το ότι αυτά τα φαινόμενα δεν έχουν πολιτικό αλλά πολιτισμικό χαρακτήρα. Ως εκ τούτου οι λύσεις που προτείνουν αναφέρονται μονοδιάστατα στην προσπάθεια αλλαγής του πολιτικού, κομματικού, θεολογικού ή οικονομικού περιβάλλοντος. Με βάση αυτή την αντίληψη, σε πολλές περιπτώσεις, οι κοινωνικές αυτές ομάδες εξελίσσονται σε πολιτικούς σχηματισμούς, διεκδικώντας κομμάτι της εξουσίας ως εφιαλτήριο επίτευξης των ευρύτερων στόχων τους.

Την λύση αυτή επιδιώκει και η μονοδιάστατη παγκοσμιοποιητική δομή. Η συμμετοχή των κοινωνικών αυτών ομάδων στα κέντρα λήψης παγκοσμιοποιητικών αποφάσεων, χωρίς να έχουν κατανοήσει την πολιτισμική τους ανεπάρκεια, καταπνίγει τη δύναμη αμφισβήτησης, μέσω μιας πολυεπίπεδης προσωπικής αλλοτρίωσης των συμμετεχόντων στις παγκοσμιοποιητικές δομές.

Τα πολιτικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης αυτής παγκόσμιας κρίσης είναι και αυτά εμφανή και εκδηλώνονται ουσιαστικά μέσα από το πλέγμα δύο κυρίαρχων αμφισβητήσεων*.

1. Η πρώτη αμφισβήτηση αφορά τη δυνατότητα κοινωνικής παρέμβασης των κομμάτων, του βασικού στοιχείου δόμησης της αστικής δημοκρατίας των βιομηχανικών κρατών.

Αυτή η αμφισβήτηση, επικεντρώνεται σε δύο στοιχεία.

Πρώτον στη φυσική ανθρώπινη αδυναμία των πολιτικών της περιόδου να συλλάβουν τις διαφορετικές απαιτήσεις της νέας πολιτισμικής πραγματικότητας.

Δεύτερον, στην αδυναμία των ηγεσιών να κατανοήσουν ότι η δύναμή τους δεν πρέπει να εκφράζεται πλέον μέσω της αποφασιστικότητας και της πυγμής που επιδεικνύουν,

αλλά βασικά μέσω της ευαισθησίας τους να αφουγκράζονται την κοινωνία, να αντιδρούν με φαντασία και βασικά να αναγνωρίζουν την περιορισμένη φύση τους.

Αυτό όμως που δεν έχει γίνει κατανοητό είναι ότι ουσιαστικά δεν φταίνε οι ηγεσίες, αλλά οι κοινωνικές δομές. Οι ηγεσίες απλά, αναγκασμένες να δουλεύουν με βάση τη λογική και τους θεσμούς της βιομηχανικής περιόδου, που σχεδιάστηκαν για μια αργοκίνητη κοινωνία, δεν μπορούν να πάρουν και να υλοποιήσουν αποφάσεις με την ταχύτητα που απαιτούν τα γεγονότα.*

*βλέπε και Α. Toffler: Το τρίτο κύμα», εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1982

Όμως η αδυναμία κοινωνικής παρέμβασης των κομμάτων, αλλά και των ηγεσιών τους, οφείλεται και σε ένα επιπλέον βασικό αίτιο. Ένα κόμμα πρέπει ν' αποτελεί μια μικρογραφία της ευρύτερης κοινωνικής διαστρωμάτωσης, την οποία υποτίθεται ότι θα πρέπει να εκφράζει. Τα σημερινά κόμματα όλων των πολιτικών αποχρώσεων, είναι δομημένα επί τη βάση ενός Λενιστικού μοντέλου το οποίο προϋποθέτει, όσον αφορά το δυτικό κόσμο, μια κοινωνική δομή, που έχει πάψει προ πολλού να υφίσταται.

2. Η δεύτερη αμφισβήτηση αφορά τις συμβατικές αντιλήψεις, για το πόσο η αρχή της πλειοψηφίας, βασικό συστατικό της πολυκομματικής αστικής δημοκρατίας, υπηρετεί την κοινωνική δικαιοσύνη.

Στην αρχή της βιομηχανικής περιόδου υπήρχαν δύο συγκροτημένες κοινωνικές ομάδες, αυτή των ελάχιστων πλούσιων και εκείνη της πλειοψηφίας των φτωχών. Βέβαια η σημασία και το περιεχόμενο των εννοιών της φτώχειας και του πλούτου από τότε έχει αλλάξει ριζικά στα πλαίσια των δυτικών κοινωνιών. Σήμερα μπορούμε να πούμε ότι οι έννοιες της φτώχειας και του πλούτου δεν μεταβάλλονται μόνο από εποχή σε εποχή αλλά και από τόπο σε τόπο. Έτσι δεν έχουν την ίδια έννοια και το αυτό περιεχόμενο π.χ. στην Γερμανία και τις Ινδίες ή τη Σομαλία.

Όμως οι σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, δεν παρουσιάζουν την ίδια δομή. Αφ' ενός μεν χαρακτηρίζονται από μια κοινωνική πολυδιάσπαση, με βάση μη οικονομικά κριτήρια, αφετέρου δε η κοινωνική ομάδα των φτωχών (με τα κλασικά κριτήρια των αρχών της βιομηχανικής περιόδου), δεν αποτελεί πλειοψηφία*.

*Στις δυτικές κοινωνίες πάμπτωχες, με τα κλασικά βιομηχανικά δεδομένα, είναι βασικά οι κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες (π.χ. σε φυλετικό, θρησκευτικό, ή εθνολογικό επίπεδο).

Εκτός αυτού όμως το βασικό πρόβλημα είναι ότι η αρχή της πλειοψηφίας δεν μπορεί πλέον να υπερασπίζει τα δικαιώματα των μειονοτήτων, εφόσον οι πλειοψηφίες, γαλουχημένες στα νάματα ενός άνευ φραγμών και ηθικής, οικονομικού συμφέροντος που διδάσκει η οικονομική παγκοσμιοποίηση, μεροληπτούν και αυθαιρετούν συστηματικά εις βάρος των αριθμητικά ολιγότερων.

Σωστά λοιπόν ο Α. Τόφλερ (1982, «Το τρίτο Κύμα») αναφέρει:

«Χρειαζόμαστε νέους θεσμούς, σχεδιασμένους για μια δημοκρατία μειοψηφιών, θεσμούς που στόχος τους θα είναι ν' αποκαλύψουν τις διαφορές και όχι να τις καλύπτουν με επιβεβλημένες ή ψεύτικες πλειοψηφίες, βασισμένες σε επιλεκτικές ψηφοφορίες ή περιορισμένες εκλογικές διαδικασίες. Πρέπει να εκσυγχρονίσουμε το σύστημα, έτσι ώστε να ενισχύσουμε το ρόλο των διάφορων μειοψηφιών και παράλληλα να τους επιτρέψουμε συνεργαζόμενες να συγκροτούν πλειοψηφίες».

Τελικά είναι φανερό ότι η κοινωνική κρίση δεν εκφράζεται όπως παλαιότερα μέσω της σύγκρουσης φτωχών και πλούσιων, κομμουνιστών και καπιταλιστών, ή ανάμεσα σε εθνικά κόμματα. Τώρα πλέον υλοποιείται μέσω της σύγκρουσης εκείνων που προσπαθούν να αναπαράγουν και να διαιωνίσουν τις δομές της μονοσήμαντης

οικονομικής παγκοσμιοποίησης, και εκείνων που έχουν αντιληφθεί τ' αδιέξοδα και την έχουν ξεπεράσει, αναζητώντας τις δομές της κοινωνίας του μέλλοντος.

Με βάση τα προηγούμενα γίνεται εμφανές ότι κύριος στόχος και προσανατολισμός μιας νέας προοδευτικής πρότασης είναι η μελλοντική μετάβαση της παγκόσμιας κοινωνίας σε ένα ουμανιστικό σύστημα αξιών, το οποίο θα στηρίζεται σε μια νέα οικονομική δομή. Η δομή αυτή θα πρέπει να είναι εναρμονισμένη με τις δομές ενός νέου πολιτισμικού ρεύματος το οποίο είναι η αναγκαία προϋπόθεση επιβίωσης των επιμέρους κοινωνικών δομών και εκφράσεων.

Αυτό όμως που θα πρέπει να αντιληφθούμε είναι η ύπαρξη μιας δύσκολης μεταβατικής περιόδου, μιας περιόδου που θα κρίνει το κατά πόσον το πέρασμα από το παλαιό στο νέο πολιτισμικό ρεύμα θα είναι επιτυχημένο, ή θα παραμείνει ξανά ένα όραμα που θα έχουμε αποτύχει να κάνουμε πράξη, όπως απέτυχαν τόσο άλλοι σε κάποιες άλλες ιστορικές περιόδους. Το πολιτισμικό αυτό σύστημα, στην πράξη και την εφαρμογή του, προδόθηκε και εξευτελίστηκε από μια ανώριμη, σε ψυχική και πνευματική συγκρότηση, κοινωνία τόσο, όσο καμία άλλη ευγενής ιδέα και σκέψη.

Την ύπαρξη όμως της σκληρής αυτής μεταβατικής κοινωνικής περιόδου, πρώτος είχε επισημάνει στα «Απαντα» του ο Λένιν αναφέροντας:

«Όποιος δεν το καταλαβαίνει αυτό κάνει ένα ασυγχώρητο πολιτικό σφάλμα, επειδή αγνοεί την πραγματικότητα, μη βλέποντας αυτό που υπάρχει και μη θέλοντας ν' αντικρίσει κατά πρόσωπο την αλήθεια.

.Οι ιδρυτές του Σοσιαλισμού δεν μίλησαν μάταια για μια ολόκληρη μεταβατική περίοδο από τον καπιταλισμό στον Σοσιαλισμό και δεν επέμειναν χωρίς λόγο στους οδυνηρούς πόνους του τοκετού της νέας κοινωνίας και στο ότι αυτή η κοινωνία θα παραμείνει μια αφηρημένη έννοια, που δεν θα μπορέσει να υλοποιηθεί παρά μόνο αν κάνουμε μια ολόκληρη σειρά, ποικίλων, συγκεκριμένων και ατελών βημάτων που θα έχουν σαν σκοπό να δημιουργήσουν αυτό ή εκείνο το Σοσιαλιστικό Κράτος.»

Αυτό λοιπόν που πρέπει να γίνει συνείδηση είναι ότι, στο δρόμο που οδηγεί στην νέα παγκόσμια Ουμανιστική κοινωνία, θα συναντήσουμε ένα πλέγμα από δύσκολα, πλην όμως πραγματικά και συγκεκριμένα προβλήματα που μπορούν να λυθούν μόνο αν τεθούν και δουλευτούν με πραγματικές συνθήκες για μια ολόκληρη περίοδο και αντιμετωπιστούν κάτω από τις ειδικές συνθήκες κάθε χώρας.

Όπως όλοι μπορούμε να καταλάβουμε, μέσα στα πλαίσια αυτής της μεταβατικής περιόδου, όλες οι κοινωνικές και παραγωγικές διαδικασίες έχουν ένα μεταβατικό χαρακτήρα, πλην όμως συγκλίνουν στον κύριο στόχο, τον αυριανό πολιτισμικό μετασχηματισμό*.

*βλέπε και P. Ronsavalon: Αυτοδιαχείριση το μέλλον του Σοσιαλισμού», εκδόσεις Ανδρομέδα, Αθήνα

Κύριος λοιπόν παράγοντας συγκρότησης μια νέας κοινωνικής δομής είναι η συνειδητοποίηση των αιτίων κατάρρευσης του σημερινού Δυτικού Πολιτισμικού ρεύματος. Πάνω στην ανάλυση αυτών των αιτίων πρέπει να θεμελιωθεί μια νέα κοινωνική θεωρία. Ένα νέο παγκόσμιο κοινωνικό συμβόλαιο το οποίο θα επιτρέψει στην κοινωνία μας να ζήσει με ειρήνη, αλληλεγγύη και δικαιοσύνη.

Όπως ήδη αναφέραμε, το ζητούμενο δεν είναι η μονοδιάστατη διατύπωση μιας νέας κοινωνικής, οικονομικής, ή πολιτικής πρότασης, αλλά η συγκρότηση ενός νέου πολιτισμικού ρεύματος το οποίο θα διαμορφώσει τους όρους ανάπτυξης επιμέρους λειτουργικών προτάσεων, σε όλα τα επίπεδα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Αποτελεί βασικό και δραματικό πολιτισμικό σφάλμα η προσπάθεια των δυτικών κοινωνιών να έρθουν σε διάλογο ειρηνικής συμβίωσης με άλλα πολιτισμικά ρεύματα

χωρίς να έχουν αναμορφώσει το δικό τους, καθιστώντας το στην πράξη δικαιότερο, ηθικότερο και λειτουργικότερο από τα άλλα.

Μια άκαιρη προσπάθεια επίδρασης του ήδη φθαρμένου δυτικού πολιτισμικού μοντέλου στη λειτουργία άλλων πολιτισμικών ρευμάτων, θα οδηγήσει σε μια παγκόσμια κοινωνική, πολιτική, θεολογική και οικονομική αποσταθεροποίηση. Την αποσταθεροποίηση αυτή θα την εισπράξουν οι δυτικές κοινωνίες μέσω δραματικών πράξεων βίας οι οποίες με την σειρά τους θα αποσταθεροποιήσουν περαιτέρω την ήδη καταρρέουσα πολιτισμική δομή τους.

Τη μακρόχρονη και επίπονη πορεία συγκρότησης ενός νέου δυτικού πολιτισμικού ρεύματος μέλλουν να διαχειριστούν και να υπηρετήσουν δύο βασικές κοινωνικές τάσεις. Η πρώτη είναι αυτή η οποία, με κριτήριο τις νέες πολιτισμικές αξίες, θα διαχειριστεί την κρίση του καταρρέοντος δυτικού πολιτισμικού ρεύματος την μεταβατική περίοδο. Η δεύτερη είναι εκείνη η οποία μένοντας έξω από τις δομές της διαχείρισης, θα επεξεργάζεται συνεχώς τις λεπτομέρειες του νέου πολιτισμικού συμβολαίου με την κοινωνία.

Το βασικό όμως είναι την περίοδο της διαχείρισης της κρίσης να μην ξεχνάμε ότι: *«Η διαχείριση δεν αποτελεί πολιτισμικό πρότυπο και κοινωνικό στόχο όσο επιτυχημένη και αν είναι. Η οποιαδήποτε σύγκυση μεταξύ διαχείρισης της κρίσης και τελικού πολιτισμικού στόχου θα αποβεί μοιραία όχι μόνο για το μέλλον του Δυτικού πολιτισμού, αλλά και για την πορεία ολόκληρης της ανθρωπότητας».*

Βιβλιογραφία

A. Toffler: «Το τρίτο Κύμα», εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1982.

E. Δανέζης και Σ/ Θεοδοσίου: «Το Μέλλον του Παρελθόντος μας – Επιστήμη και Νέος Πολιτισμός» εκδόσεις Δίαυλος, Αθήνα 2005.